

O. Sarayeva

CHARITABLE, CULTURAL AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES OF DONBAS ZEMSTVOS IN LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

The article is devoted to the investigation eleemosynary activity of zemstvos of Donbas, on the example of the Mariupol district zemstvo of Ekaterinoslavsky province at the end of XIX - the late XX-th c. It is marked that charity occupied an important role in development of public-cultural life of population of the district. It is underlined that the basic source of financing of eleemosynary measures in a district were offerings of zemsky meetings.

Key words: zemstvo, charity, elucidative activity, patron of art activity, Mariupol.

© O. Sarayeva

Надійшла до редакції 01.04.2009

УДК 94 (477)

ДУХОВНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ–ГАЛИЧАН ЧАСІВ II РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

НАТАЛІЯ КОРОСТІЛЬ,

кандидат історичних наук, доцент Івано-Франківського інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету

У статті висвітлюється суспільно-політичне становище в Західній Україні міжвоєнного періоду, дається оцінка тогочасним українським релігійним течіям, які проявлялися, з одного боку, у подальшому розмежуванні сил, а з іншого, – у їх консолідації на ґрунті духовності за допомогою Греко-католицької церкви. Протистояння полонізації та асиміляції викристалізовувало в менталітеті українців-галичан духовність, яка згуртовувала мільйонні селянські маси.

Ключові слова: Греко-католицька церква, Галичина, Польща, селянство, священництво, русини.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення історії українського народу потребує глибокого дослідження та критичного осмислення духовних процесів, що відбувалися в українському соціумі зазначеного періоду. Історія Галичини (Східної Галичини) є органічною частиною історії української нації. Західноукраїнські історики закономірно займають перші позиції у вивченні цих доленосних питань історії нашого народу. Особливою популярністю користуються наукові праці М. Литвина і К. Науменка [1], М. Кугутяка [2], С. Качараби [3], В. Марчука [4], О. Рубльова [5], В. Смолея [6], О. Малярчука [7] та багатьох інших вітчизняних науковців.

Як українськими, так і польськими дослідниками висвітлено доволі широке коло питань. Найбільше вивчено офіційну політику II Речі Посполитої, етноконфесійні взаємини, діяльність різноманітних політичних сил, громадських та господарських організацій. Водночас недостатньо опрацьованими залишаються проблеми, пов'язані з вивченням відповідних стратегій виживання, які дали можливість українському народу в умовах іноземного поневолення зберегти себе як націю.

У статті ставимо за мету визначити місце Греко-католицької церкви в національному вихованні

галичан-українців часів II Речі Посполитої.

Виклад основного матеріалу. Вістря полонізації в першу чергу спрямовувалося проти духовності українців-західняків. Теза лідера польських ендеків Р. Дмовського про “недопустимість повстання Української держави” стала духовною власністю переважної більшості польського загалу. Дискримінація “русинів” (“русинів”) здійснювалася на всіх рівнях. На кожному кроці українці нашоувалися на активний опір представників влади, пихатість і байдужість. Вони були змушені вести запеклу боротьбу за кожен установу, посаду, призначення й, по суті, за кожне українське слово. Представники української інтелігенції працювали переважно вчителями або службовцями в кооперативах, що набирали все більшої популярності. Новацією стало оволодіння такими спеціальностями, як юриспруденція, медицина, інженерна справа, де монополію довго утримували поляки та євреї. Практично закритою для українців залишалася служба в урядових установах й особливо у війську (офіцерському складі), де на вакансії призначалися тільки поляки. Позитивним наслідком такого становища стало те, що багато освічених молодих фахівців-українців були змушені облишити намагання знайти роботу в місті та йшли

№ 4 (95) червень 2009 р.

працювати на село, намагаючись сприяти його духовному розвитку.

Міжвоєнний час став особливим етапом у формуванні української нації, яка почала кристалізувати свою політично свідому інтелігенцію – в основному вихідців із села. Вона виступала носієм культури, звичаїв, традицій своєї нації в усіх сферах суспільної діяльності. В історично короткий час інтелігенція сформувала національну еліту: політичну, творчу, наукову, підприємницьку. Одним із джерел її поповнення було східногалицьке село. Із сільських родин вийшло чимало вчителів, священників, науковців, інженерів, юристів, представників інших “вільних професій”, які послідовно обстоювали право українського селянства на повноцінний духовний і державний розвиток. Різноманітні виховні інституції – “Січ”, “Пласт”, “Сокіл”, Марійські дружини та багато інших стали осередками духовного життя української молоді.

Значна частина галичан греко-католиків почала усвідомлювати свою національну окремішність уже не через православ'я, а через греко-католицизм. “Саме Українська греко-католицька церква протягом довгих століть відігравала роль генератора національної свідомості, провідника і носія української ідеї. Саме наявність альтернативної конфесії дозволила народу України зберегти свою етнічну самобутність, встояти під натиском зовнішніх деструктивних сил, спрямованих на денаціоналізацію українства” [8, с.13].

Аналізуючи національний спектр населення Східної Галичини міжвоєнного періоду, слід уникати застосування конфесійних критеріїв для етнічної ідентифікації. Подекуди ще мають місце отождолення: поляки – римо-католики, українці – греко-католики й православні (правовірні), євреї – іудеї, німці – протестанти. Історичні документи свідчать, що конфесійні й національні параметри досить часто не збігалися. У повітах краю існували численні групи поляків греко-католиків, римо-католиків “неполяків”, німців-католиків, латинників (римо-католиків українців), поляків-іудеїв та ін. Наприклад, установити справжню кількість латинників неможливо через масові фальсифікації переписів населення як 1921 р., так і 1931 р. Офіційна статистика намагалася перекопати світ і польське суспільство в сприятливих і швидких темпах колонізації населення краю. На жаль, історичні джерела не дають достовірної інформації із цих питань, і залишається можливість висловлювати лише припущення про релігійні уподобання населення. Більшість населення повітів Східної Галичини – майже 60 % – становили українці греко-католики, у Станіславському воєводстві цей показник був вищим на 10–15 % [9].

Загальна кількість поляків греко-католиків у Галичині становила 463 тисячі й концентрувалася в парафіях “на захід від Львова”. У них греко-католицьке духовенство виголошувало проповіді польською мовою, отже, мало місце найбільше латинських проявів, на які звертав увагу митрополит А. Шептицький у своєму пастирському листі “Вірність традиції” (1931 р.). Митрополита обурювало, що місцеві священники намагаються “приблизитися до латинського обряду”, а із самого обряду створюють “прикру карикатуру”. Наявність значної кількості поляків греко-католиків, як і українців римо-католиків, засвідчує, що в міжвоєнний період процес національної ідентифікації все ще продовжувався. Це

стосувалося етнічної групи так званих “русинів”, між якими відбувалися коливання, здебільшого в напрямі до польськості [10].

Велика кількість змішаних польсько-українських родин сформувала своє неписане правило. У Галичині сини приймали, як правило, віру й національність батька, а доньки – матері [11].

Християнська мораль, яку сповідували галичани-українці, учила бути чесним, крадіжки й брехня вважалися великим гріхом, за який рано чи пізно доведеться відповідати перед Богом і людьми. Негативна поведінка, необачні вчинки засуджувалися словом “гріх” як багатограним поняттям. Воно охоплювало й порушення релігійно-моральних настанов, непорядні вчинки, недобрі наміри, висловлювання тощо. Галичани-українці свято вірили в те, що повноцінне формування особистості дитини можливе тільки на основі духовних і моральних імперативів християнської етики. Типовою рисою галицької сільської родини було проживання разом представників кількох поколінь. Шанобливе ставлення до батьків, старих людей, духовенства глибоко вкорінене в пам'яті народу й передавалося від покоління до покоління як неодмінний моральний обов'язок кожного [12].

У релігійні свята й святу неділю всі мешканці села обов'язково йшли зранку до церкви, а після служби Божої, як до святині, прямували до читальні. Там дізнавалися про останні політичні новини, обмінювали книжки, проводили репетиції різних гуртків. Інтелігентна молодь, студенти, семінаристи самовіддано йшли між люди і пропагували ідею, що українці – народ, нічим не гірший за інші європейські народи.

Греко-католицьке свяцтво активізувало роботу гуртків протиалкогольного й протинікотинного товариства “Відродження” (створеного в 1909 р. на основі церковних братств тверезості). За прикладом Рогатина й Львова осередки товариства постали при семінарії Сестер Василіянок у Яворові, Городенківській гімназії “Рідна школа” й інших. У січні 1928 р. започатковано видання журналу “Ми молоді”, що пропагував проведення різдвяних і великодніх свят “без горілки і пива”. Священники брали активну участь в організації місцевих плебісцитів щодо доцільності існування в селах корчм, які утримували жиди. Упродовж 30-х років ХХ ст. “Відродження” залишалося в десятці наймасовіших українських громадських товариств краю [13].

Маючи значний авторитет на селі, а також різноманітні засоби впливу на сільських мешканців, духовенство доклало чималих зусиль для заснування в селах кооперативних товариств і читальень. Шляхом формування так званого “Сокальського кордону” власті прагнули поглибити розмежування українських етнічних територій і не допустити поширення національно-культурного, фінансово-господарського впливу Галичини на Волинь [14]. Із цією метою адміністративними заходами було посилено ізоляцію “російських” українців Волині від націоналістичних впливів “австрійських” українців Галичини.

Складовою офіційної політико-державної доктрини була так звана польська модель католицизму – передмур'я. Суть її полягала в тому, що саме “польське християнство” вважалося форпостом проти нехристиянського світу. Умовна межа проводилася вздовж лінії контактів католицизму й православ'я. Зміцнення “християнського муру” по “східних кре-

сах" на практиці призводило до католизації українського населення "вогнем і мечем". Православна церква в II Речі Посполитій зазнала репресій – "ревіндикації" (примусового навернення до католицизму православних і сектантів). У результаті цієї політики з 389 православних церков у 1914 р., на кінець міжвоєнної доби, залишилася 51. При цьому близько 200 православних церков було знищено, а 150 передано римо-католикам [15].

Без сумніву, "ревіндикація" українського населення Волині, яку ініціювали й проводили польські війська, була відкритим свавіллям і насильством. Ця акція викликала великий резонанс серед українства. Залучення до її проведення римо-католицького духовенства й місцевого польського населення сприяло поширенню ворожості й ненависті до всіх поляків, а не лише до Польської держави.

Певну кількість віруючих серед українського населення (у першу чергу – мішаних родин) здобула Польська римо-католицька церква, а також нечисленні "малі церкви". Так, наприклад, у 1927 р. на території Тернопільського воєводства сектантів нараховувалося 989 осіб. Вони були сконцентровані переважно в трьох повітах: Зборів – 218, Збараж – 147, Радехів – 146 осіб. Із них баптисти налічували 339, євангельські християни – 292, міжнародне товариство "Святого листа" – 253, адвентисти – 90, штундисти – 8, "Християнська громада" – 7 осіб. Як зазначено в архівних документах офіційного характеру, "секта баптистів не поширена у людності польській" [16, Арк. 1-2].

Різноманітні представники "євангельських сект" проводили свою діяльність серед галицького селянства. Сільські активісти, священство, у свою чергу, вели активну пропагандистську роботу проти "ширителів євангелізму": "Євангельським пасторам належить лише на грошах. Пастори імпортують для селян віру, а для себе доляри. Звідки б ці гроші не йшли – із Північної Америки, Канади, Женеви чи навіть із Варшави – це хлібоїдщина. Це штучний рух, який не має підґрунтя у народі, рух, підтримуваний за чужі гроші, для чужих інтересів, а ніколи в інтересах українського народу" [17, Арк. 8].

У досліджуваній період посилювалися протиріччя серед галицько-української сільської спільноти. Своєрідна переоцінка суспільних цінностей штовхала в обійми як крайніх правих політичних сил (Організації українських націоналістів), так і лівих (Комуністичної партії Західної України), а також протестантизму й атеїзму.

У планомірному процесі асиміляції українського населення Східної Галичини багато важило поширення римо-католицької віри. Питання побудови костелів у великих селах і каплиць у менших уважалося невідкладною справою "державної ваги". Зважаючи на агресивний націоналізм колоністів-осадників і великодержавне честолюбство офіцерського корпусу, влада всіляко заохочувала збирання позик із метою побудови костелів у Галичині. Міністерство рільництва видавало загальні вказівки щодо продажу лісоматеріалів із державних лісів за надзвичайно низьку ціну. На допомогу старим ксьондзам надсилалися молоді й енергійні особи. Польська адміністрація на місцях всіляко опікувалася й надавала допомогу в цій справі [18].

Із вуст польських послів і партійних лідерів постійно лунали звинувачення на адресу "русинів" про "нечувану кривду поляків" у Східній Галичині. Суб-

венції з державного бюджету надавалися різноманітним польським установам із метою протистояти "русинам, котрі давлять своєю експансією". Мільйонні суми грошей перераховувалися як із місцевих бюджетів, так і центральних на розбудову костелів і проведення різноманітних благодійних акцій для "кресов'яків". У кожному селі чи присілку, де тільки знаходилося 3–4 родини латинників, негайно будувалася капличка або костюлок. Офіційно подавалося, що це – ініціатива самих місцевих латинників і їхні кошти. Насправді ж за цим стояло польське духовенство, політичні партії та громадські організації. Це діялося в той час, коли соціальні проблеми, пов'язані з масовим безробіттям українського селянства, вимагали бодай часткового вирішення. Для допомоги безробітним, зняття соціальної напруги коштів у бюджеті не знаходилося [19].

Польська адміністрація намагалася впливати на духовне життя українців шляхом незначних субвенцій із державного бюджету окремим лояльним греко-католицьким священикам і сільським громадам. Так, мало місце поодинокі "урочисте вручення представниками польської влади парохам і парафіянам грошей на будову церкви, за що селянами висловлювалися велелюдні подяки та визнавалося позитивне ставлення до Польської держави" [20, Арк. 8].

Польська преса "закликала польський нарід з цілої держави на поміч для скріплення польськості на східних кресах"[Там само]. Автори численних газетних публікацій ідентифікували національність із віросповіданням. Так, згідно з їхніми баченнями у 1930 р. у трьох східногалицьких воєводствах проживав 6208041 мешканець, із яких 3261064 становили греко-католики, 2277332 – римо-католики й 654000 – іншого віросповідання. У той же час нараховувалося 1802 польських костелів й каплиць, а греко-католицьких – 3630. Латинського духовенства налічувалося відповідно 1018 осіб, греко-католицького – 2202. У цій статистиці польська громадськість, духовенство, послі вбачали "велике покривдження" [21].

Якщо взяти до уваги компактне проживання українських аграріїв на прабатьківській землі й спроряджених, розпорощених поляків-осадників, то очевидними були різні можливості в побудові храмів. Однак останнім на допомогу поспішала держава. У галицьких містечках поляки мали значно сильніші позиції і більшу кількість культових споруд. Ситуація на селі була іншою. У духовній площині велася запекла боротьба за кількість віруючих тих чи інших конфесій. "Вирвати" з греко-католицького й "навернути" на римо-католицький обряд вважалося першочерговим завданням ксьондзів та офіцерів. Командування полків отримувало вказівки щодо "перетворення стрільців-русинів" на прихильників римо-католицької віри. Цій меті підпорядковувалася щоденна копітка праця. "Вторгнення у душу і серця" українських селян, призованих у польську армію, розпочиналося з кількоденних екскурсій. Частина юнаків-селян не мали змоги побувати в сусідньому воєводському місті, а не те що подорожувати державою. "Прорив" у свідомості полягав через показ могутності й багатства Польщі. Офіцери своїм добрим ставленням мали усунути упередження, щодо поляків, принесені призовниками з дому. Виховна програма передбачала робити позитивний наголос на спільному історичному минулому та пошуках "шляхетного коріння". Запальні промови виголошувалися польськими пись-

менниками й громадськими діячами. Їхня суть зводилася до того, що “прикарпатська шляхта була і є польською, про що свідчать документи й історичні геральдичні джерела, і що вона повинна повернутися до віри своїх батьків” [22, с. 256].

Польські професори стверджували, що “приналежність до лицарського стану в давній Польщі, як тепер, ототожнюється з польськістю. Щодо руських бояр, то вони загинули у боротьбі з татарами, і бояри не мали гербів” [Там само, с. 263]. Певні результати в “наверненні” (реполонізації) до польськості мали місце. Однак над учорашніми селянами тяжіло, що скажуть вдома родина й односельці.

Галицька громадськість у міжвоєнний період широко відзначала День листопадового зриву (1 листопада) й День злуки українських земель (22 січня). Крім громадсько-політичних урочистостей, актив села виступав ініціатором насипання символічних могил на честь полеглих патріотів і відправлення біля них молебнів. У 1934 р. у східногалицьких повітах прокотилася хвиля насипання могил-курганів на честь героїв, котрі полягли в боях за українську державність. Народні акції відбувалися без санкції влади. Греко-католицьке священство взяло найактивнішу участь і відправляло богослужіння. У відповідь влада накладала на клір великі штрафи в розмірі від 30 до 500 злотих. Крім того, адміністративному покаранню підлягали греко-католицькі священники “за відправу богослужін за душі полеглих у війні українських героїв”. Такі відправи вважалися демонстрацією своєї неприязні до Польської держави [23]. Архівні документи свідчать: “Як кожного року, найбільше проявляється тенденція до виступів серед народності рускої у чергові роковини 1 листопада 1918 р.”. При цьому постійно наголосувалося на “ганебній поведінці польської поліції супроти українського населення” [24, Арк. 1].

Висновок

На тлі складних взаємовідносин греко-католицького кліру з польською владою необхідно наголосити на тому, що він опікувався простими парафіянами, найбільш вразливими верствами сільського соціуму. Польський костюл акцентував увагу на соціальній ієрархії, головним чином на підтримці й обстоюванні інтересів польського панства.

Греко-католицьке духовенство організовувало шкільництво, товариства взаємодопомоги, видавало підручники, теологічну й світську літературу, займалося громадськими справами, виступало об’єднавчим центром прогресивних сил української нації. Греко-католицька церква на чолі з митрополитом А. Шептицьким створила парохіяльні читальні майже в кожному населеному пункті з різноманітними гуртками: протинікотинними, протиалкогольними, спортивними, господарськими, театральними. Релігійна ситуація в східногалицькому селі ускладнювалася строкатістю, насильницьким окатоличенням і репресіями польських властей щодо місцевого українського населення. У нелегкій політичній боротьбі Греко-католицька церква, на відміну від різноманітних партій і громадських організацій, виступала найбільш авторитетною силою, здатною організувати українців-галичан.

Подальшого вивчення потребують питання стосунків між римо-католицьким і греко-католицьким духівництвом у краї, а також представниками іудаїзму, форми підтримки як найнижчими верствами суспільства, так і Ватиканом, міжнародними інституціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Литвин М. Р. Історія галицького стрілецтва / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів : Каменяр, 1991. – 200 с.; Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Інститут українознавства НАНУ; Видавнича фірма “ОЛІП”, 1995. – 368 с.
2. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.; Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) / М. Кугутяк. – Т. 1. – К.–Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 536 с.
3. Качараба С. П. Еміграція з Західної України 1919–1939 / С. П. Качараба. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – 416 с.
4. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква. Історичний нарис / В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 164 с.; Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 464 с.
5. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. С. Рубльов. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
6. Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919–1939 рр.) / В. Смолей. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – 112 с.
7. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 228 с.
8. Рєєнт О. П. Українська національна ідея і християнство / О. П. Рєєнт, О. Є. Лисенко. – К. : Богдана, 1997. – С. 13.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі ДАІ-ФО). – Ф. 2, оп. 1, спр. 181, арк. 51, 37.
10. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. / За ред. П. Яроцького. – К. : Світ знань, 2001. – Т. 4. Католицизм. – С. 427.
11. Стемпень С. Поляки й українці в II Речіпосполитій: спроба діалогу / С. Стемпень // Україна і Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Кам’янець-Подільський, 29–31 травня 1992 р.). – К. : Либідь, 1993. – С. 218–219.
12. Тимчук М. Обпалена земля. Історія села Грушки / М. Тимчук. – Тлумач, 1994. – С. 45.
13. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст / В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – С. 181.
14. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) / Кугутяк. – К.–Івано-Франківськ : Плай, 2002. – Т. 1. – С. 318.
15. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. / Я. Грицак [навч. посібник]. – К. : Генеза, 2000. – С. 190.
16. Державний архів Тернопільської області (далі ДАТО). – Ф. 231 сч., оп. 1, спр. 1046, арк. 1-2.
17. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДІАУ, м. Львів). – Ф. 344, оп. 1, спр. 84, арк. 8.
18. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / М. Сивіцький [пер. з пол. Є. Петренка]. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – С. 243.
19. ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 344, оп. 1, спр. 72, арк. 1, 7.
20. ДАТО. – Ф. 344, оп. 1, спр. 3243, арк. 8.
21. ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 344, оп. 1, спр. 72, арк. 4-5.
22. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / М. Сивіцький [пер. з пол. Є. Петренка]. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – С. 256.
23. ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 344, оп. 1, спр. 78, арк. 1.
24. Там само, спр. 181, арк. 1.

N. Korostil

SPIRITUAL LIFE OF THE GALICIAN UKRAINIANS UNDER THE RULE OF RICH POSPOLYTA

The article analyses social and political life in Western Ukraine within the inter-war period. Ukrainian religious movements of the period are being evaluated. The author concludes that on the one hand those movements resulted in separation of forces, but on the other hand they caused consolidation of efforts on the basis of Greek Catholic religious principles. The opposition of expansion and assimilation have molded spiritual basis of the Galician Ukrainian mentality that have joined millions of rural citizens together.

Key words: Greek Catholic Church, Galychyna, Poland, rural population, clergy, Rusyns.

© Н. Коростіль

Надійшла до редакції 02.04.2009

УДК 37(477) 192.

ОПЛАТА ПРАЦІ ТА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ІНДУСТРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УСРР У 1920 – ті рр.

ОЛЕНА ВАСИЛЕНКО,

аспірант кафедри філософії

Донецького національного технічного університету

У статті розглянуто динаміку зростання заробітної платні професорсько-викладацького складу в технічних вищих навчальних закладах України 1920-х рр.; проаналізовано засоби забезпечення викладачів житлом, соціальні пільги та гарантії, умови виходу на пенсію, які визначали соціальний статус педагогічної праці. Зроблено висновок про необхідність використання досвіду 1920-х рр. у вирішенні питань матеріального забезпечення педагогів у незалежній Україні.

Ключові слова: заробітна плата, пенсійне забезпечення, матеріальне забезпечення, Головпрофос, Наркомос.

Постановка проблеми. Прагнення глибше пізнати та осмислити історичний поступ України в різні епохи зумовлює інтерес до багатьох проблем вітчизняної історії, у тому числі пов'язаних із економічною розбудовою нашої держави й становленням системи її соціального забезпечення. Однією з таких проблем є оплата праці працівників вищої школи, і не лише тому, що життєвий рівень є головним показником добробуту кожної окремої особистості й суспільства в цілому, а й тому, що сучасний неприпустимо низький рівень заробітної плати професорсько-викладацького складу ВНЗ в Україні має певну історичну закономірність і тяглість, спричинену зміною ставлення до педагогічної праці і науки в цілому. Окрім того, вивчення динаміки життєвого рівня викладачів вищих у минулому може бути врахованим при формуванні сучасної соціально-економічної політики й допоможе уникнути певних соціальних катаклізмів.

№ 4 (95) червень 2009 р.

Аналіз стану наукової розробки проблеми.

Стан наукової розробки окресленої теми [1] не є задовільним. Потребують, на наш погляд, більш детального дослідження зайнятість, робочий час, умови праці, доходи та заробітна плата вказаної категорії працівників, потрібен ґрунтовний аналіз сфери споживання та інших факторів добробуту.

Ми ставимо на меті простежити динаміку оплати праці та соціального забезпечення працівників індустріально-технічних ВНЗ у 1920-ті роки, коли формувалася сама система вищої освіти нової держави, й створювалося відповідне соціальне сприйняття статусу працівника вищого навчального закладу. Вибір для дослідження саме індустріально-технічних закладів зумовлений специфікою регіону, де працює дослідник і, отже, можливістю доступу до архівних матеріалів, які створили джерельну основу публікації.